

ONDERNEMERSVERTROUWEN ONVERMINDERD NEGATIEF

Voorwoord

Dit rapport bevat de belangrijkste uitkomsten van de Conjunctuurenquête Nederland van het derde kwartaal 2023.

De Conjunctuurenquête Nederland brengt voor het Nederlandse bedrijfsleven vier keer per jaar de belangrijkste ontwikkelingen en verwachtingen in kaart, uitgesplitst naar regio, bedrijfstak en bedrijfsgrootte. De resultaten vormen de basis voor het ondernemersvertrouwen. Deze samengestelde indicator geeft de stemming weer van het Nederlandse niet-financiële bedrijfsleven met meer dan 5 werkzame personen.

Samenwerking

De Conjunctuurenquête Nederland is een gezamenlijk onderzoek van het CBS, KVK, EIB, MKB Nederland en VNO-NCW, met de steun van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Doel van de samenwerking is completere informatie over het niet-financiële bedrijfsleven te vergaren tegen minder administratieve lasten.

Saldo's

Deze rapportage werkt met saldo's. Een saldo ontstaat door het percentage ondernemers dat zijn ervaring of verwachting als negatief ziet, af te trekken van het percentage dat een positieve ervaring of verwachting meldt. Als bijvoorbeeld 10 procent van de ondernemers een dalende omzet had en 20 procent een stijgende omzet, ontstaat een saldo van +10 procent. Het saldo geeft in één oogopslag weer of de stemming onder ondernemers positief of negatief is en in welke mate.

Seizoenspatronen

Bij de interpretatie van de cijfers dient rekening te worden gehouden met seizoeninvloeden. Deze spelen bij sommige variabelen een rol, zoals bij omzetten in de landbouw en horeca. Om een uitkomst in een beter perspectief te kunnen plaatsen, verdient een vergelijking met dezelfde periode een jaar eerder om die reden de voorkeur boven

een vergelijking met een kwartaal eerder. Voor het samenstellen van de indicatoren van het ondernemersvertrouwen, worden de onderliggende variabelen wél gecorrigeerd voor seizoenspatronen. Hierdoor kan het vertrouwen elk kwartaal worden vergeleken met een eerder kwartaal.

Het niet-financiële bedrijfsleven

Het niet-financiële bedrijfsleven is een samenstelling van secties A Landbouw, bosbouw en visserij, B Winning van delfstoffen, C Industrie, F Bouwnijverheid, G Groot- en detailhandel; reparatie van auto's, H Vervoer en opslag, I Horeca, J Informatie en communicatie, L Verhuur van en handel in onroerend goed, M Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening, N Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening, R Cultuur, sport en recreatie, S Overige dienstverlening.

Waarneemperiode

De gegevens voor deze publicatie zijn verzameld in de maand juli 2023.

Dit rapport is gepubliceerd op 15 augustus 2023. Het rapport van de Conjunctuurenquête vierde kwartaal 2023 wordt naar verwachting op 15 november 2023 gepubliceerd op ondernemersplein.kvk.nl/coen. Alle cijfers die in deze Conjunctuurenquête Nederland staan, zijn te vinden op opendata.cbs.nl.

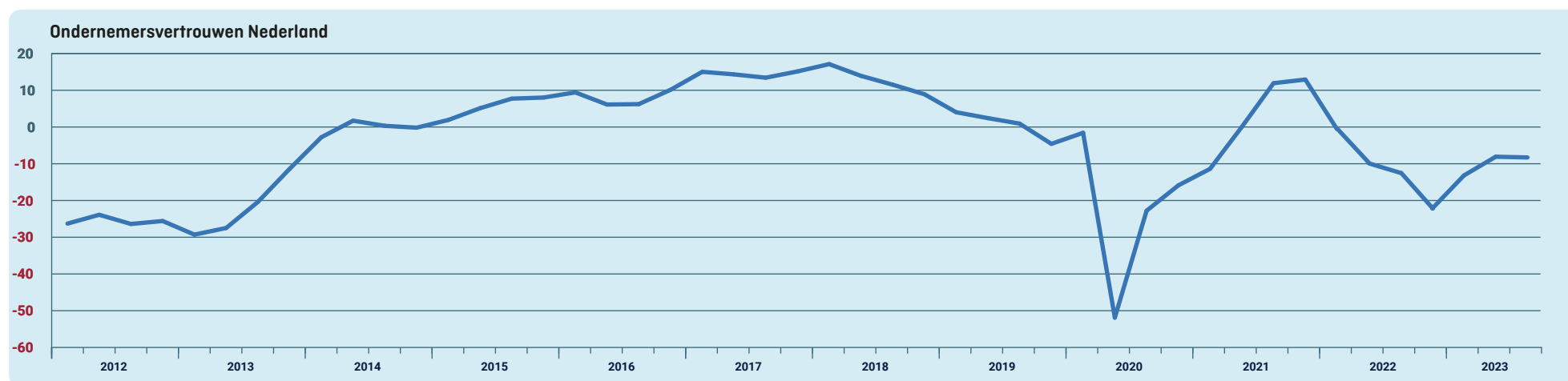
Ondernemersvertrouwen onverminderd negatief begin derde kwartaal

Het ondernemersvertrouwen, de stemmingsindicator van het Nederlandse bedrijfsleven, komt aan het begin van het derde kwartaal van 2023 uit op -8,3. Dit is ongeveer hetzelfde als een kwartaal eerder toen de indicator uitkwam op -8,1. Daarmee blijft het ondernemersvertrouwen negatief sinds begin 2022. In de helft van de bedrijfstakken neemt het ondernemersvertrouwen toe, in de andere helft neemt het af. De grootste stijging is te zien bij de bouwnijverheid, de grootste daling bij de autohandel en -reparatie. Bij de meeste bedrijfstakken is de stemming nog steeds negatief.

Het ondernemersvertrouwen wordt vanaf nu samengesteld volgens een vernieuwde methode. De cijfers zijn teruggelegd tot en met januari 2012. Kijk op [cbs.nl](https://www.cbs.nl) voor meer informatie en toelichting.

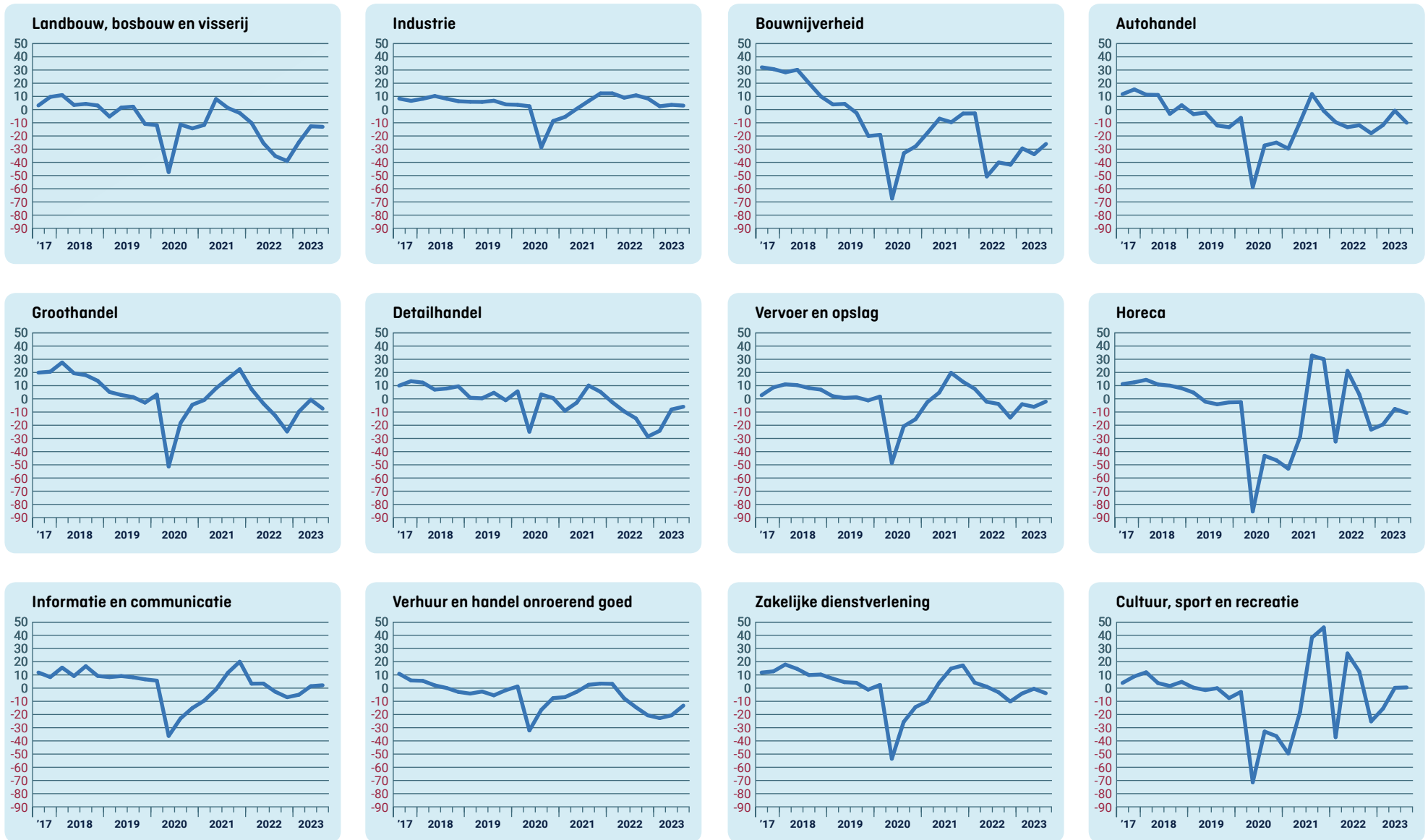
Verder in deze rapportage

Ondernemers in bijna alle bedrijfstakken negatief gestemd	5
Stemming ondernemers negatiever ten opzichte van 2022	7
Uitgelicht: Belemmeringen en verwachtingen inkooporders	8
Uitgelicht: Winstgevendheid eerste halfjaar en investeringsverwachtingen 2023	9
Verwachte ontwikkelingen bedrijfsleven per provincie	10

Bron: CBS, EIB, KVK, MKB Nederland, VNO-NCW. Detailinformatie (conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten) vindt u op [StatLine](https://www.statline.nl).

Ondernemersvertrouwen per sector Uitkomsten derde kwartaal 2023

Ondernemers in bijna alle bedrijfstakken negatief gestemd

Het landelijk ondernemersvertrouwen is nagenoeg onveranderd ten opzichte van drie maanden eerder en komt uit op -8,3 aan het begin van het derde kwartaal van 2023. Daarmee is het ondernemersvertrouwen nog steeds negatief sinds begin 2022. De stemming is in evenveel bedrijfstakken gestegen als gedaald. De sterkste stijging is te zien bij de bouwnijverheid, de sterkste daling bij de autohandel en -reparatie.

Alleen ondernemers in de bedrijfstakken informatie en communicatie, en cultuur, sport en recreatie zijn licht positief gestemd. Het sentiment in de andere bedrijfstakken is negatief, waarbij ondernemers in de bouwnijverheid, de verhuur en handel van onroerend goed, en de landbouw, bosbouw en visserij het meest negatief gestemd zijn.

Ondernemersvertrouwen daalt het sterkst in de autohandel en -reparatie

Na twee kwartalen van stijging is het ondernemersvertrouwen in de bedrijfstak autohandel en -reparatie aan het begin van het derde kwartaal weer gedaald tot -10,0. De daling (-9,1) is hier ook het sterkst van alle bedrijfstakken. Ondernemers zijn negatief geworden over de ontwikkeling van het economisch klimaat in de afgelopen drie maanden en negatiever over de verwachting van het economisch klimaat in de komende drie maanden. Ook ondernemers in de groothandel en handelsbemiddeling zijn na twee kwartalen weer negatiever gestemd. Daar zijn ondernemers met name negatiever over de ontwikkeling van het economisch klimaat.

Ondernemers in de bouwnijverheid minder negatief gestemd

Het ondernemersvertrouwen is het sterkst gestegen in de bouwnijverheid (+7,8), maar is desondanks nog steeds het laagst van alle bedrijfstakken. Ondernemers zijn hier minder negatief over zowel de afgelopen als de komende drie maanden. Het EIB berekent voor de bouwsector een eigen stemmingsindicator volgens de oude methode, deze is gedaald maar nog steeds positief. Ook bij de verhuur en handel van onroerend goed is het ondernemersvertrouwen gestegen (+7,4) maar nog steeds negatief. Ondernemers zijn hier ook minder negatief over zowel de ontwikkeling als de verwachting van het economisch klimaat.

Ondernemersvertrouwen daalt ook in de zakelijke dienstverlening

Ondernemers in de zakelijke dienstverlening zijn aan het begin van het derde kwartaal negatiever gestemd dan drie maanden eerder. Toen was het cijfer nagenoeg neutraal maar nu is het weer licht negatief. Ondernemers zijn hier vooral negatiever geworden over de ontwikkeling van het economisch klimaat. Ook ondernemers in de horeca zijn negatiever gestemd dan drie maanden eerder. Daar zijn ondernemers enkel negatiever over de ontwikkeling van het economisch klimaat.

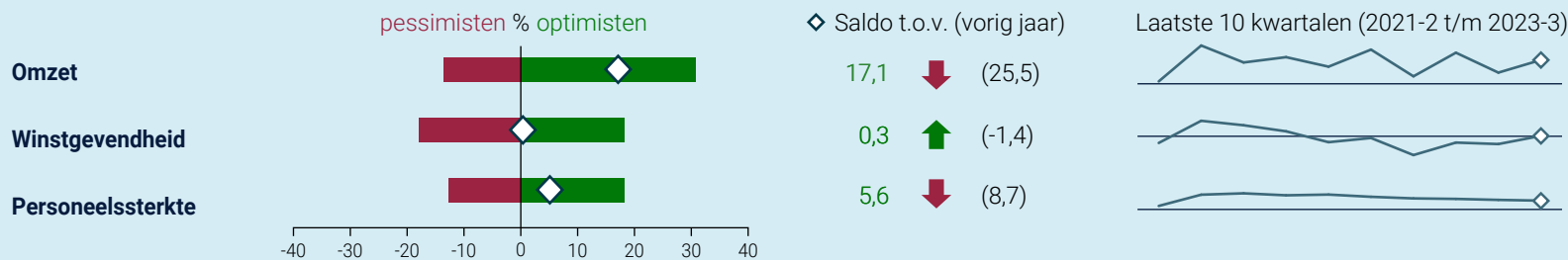
Ondernemers in de informatie en communicatie positiever gestemd

Het ondernemersvertrouwen in de informatie en communicatie is licht gestegen (+0,7), het hoogst van alle bedrijfstakken en als één van de weinige positief. Daarmee is het cijfer hier voor het derde kwartaal op rij gestegen. Ondernemers zijn hier positief geworden over de ontwikkeling van het economisch klimaat maar daarentegen wel minder positief over de verwachting van het economisch klimaat. Ook in de vervoer en opslag is het ondernemersvertrouwen gestegen (+4,0), het cijfer is hier nog wel licht negatief.

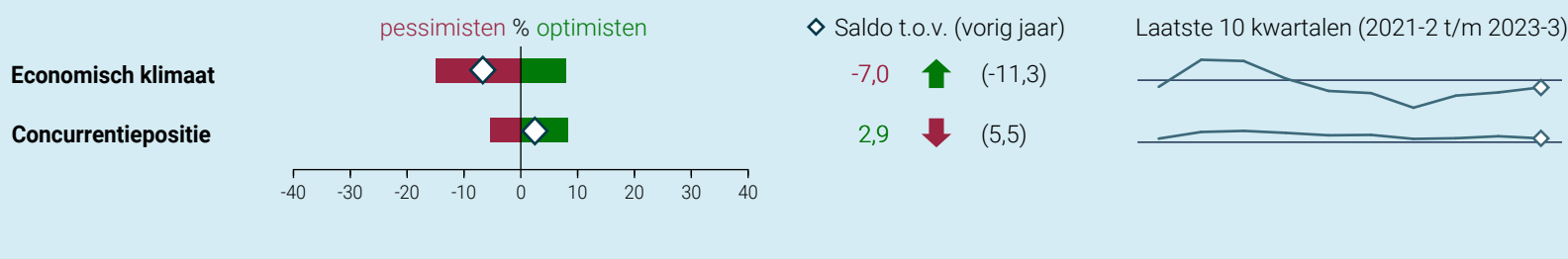
Dashboard Conjunctuurenquête Nederland

Uitkomsten vergeleken met een jaar eerder

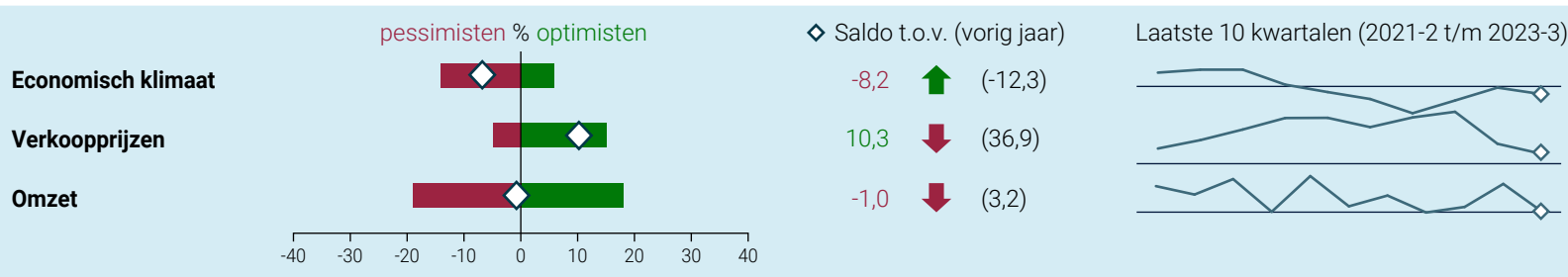
Ontwikkelingen tweede kwartaal

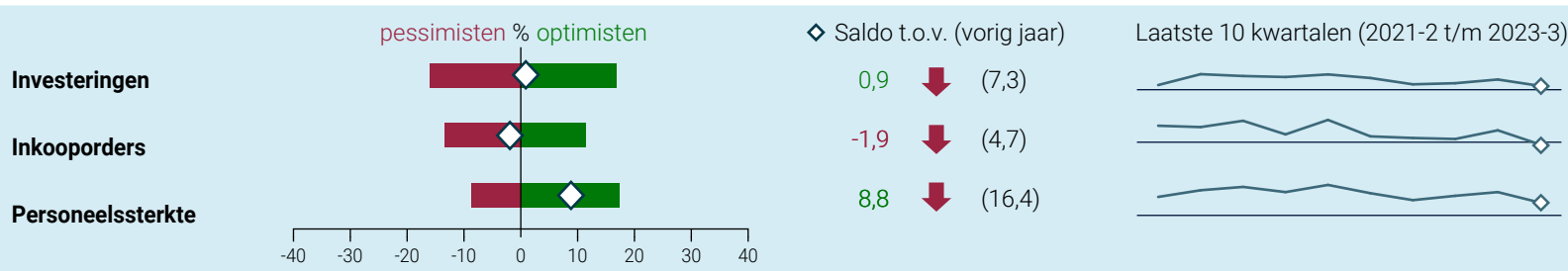
Beoordelingen van de ondernemer begin derde kwartaal

Verwachte ontwikkelingen derde kwartaal

Verwachte bedrijfsvoering derde kwartaal

Stemming ondernemers negatiever ten opzichte van 2022

Aan het begin van het derde kwartaal zijn ondernemers over acht van de elf indicatoren negatiever of minder positief ten opzichte van hetzelfde kwartaal vorig jaar. Wel zijn ondernemers nog bij zeven van de elf indicatoren positief gestemd.

Vanaf deze publicatie zijn op pagina 6 de indicatoren 'voorraden eindproduct', 'orderpositie' en 'buitenlandse omzet' vervangen door 'concurrentiepositie' en 'verkooprijzen'.

Ontwikkelingen eerste kwartaal

Hoe lees ik het Dashboard Conjunctuurenquête Nederland?

Onderwerp In de Conjunctuurenquête Nederland worden ondernemers naar hun oordeel gevraagd over verschillende onderwerpen. Er is een verschil tussen terugblikken op het vorige kwartaal en verwachtingen voor het huidige kwartaal. Hierdoor kan een onderwerp 2 keer voorkomen in het dashboard. De koppen die boven de onderwerpen staan, geven aan of het om terugblikken of verwachtingen gaat. **Staafdiagram** (pessimisten/optimisten): de vragen over de onderwerpen in het dashboard kunnen de ondernemers beantwoorden met verbetering, verslechtering, of onveranderd. In deze grafiek is het percentage optimisten (ondernemers die verbetering zien/verwachten) afgezet tegen de pessimisten (zij die verslechtering zien/verwachten). De witte ruit geeft het saldo hiervan weer.

Saldo Het saldo is het verschil tussen het percentage optimisten en het percentage pessimisten, dat ook terug te zien is in het staafdiagram. Positieve waarden (meer optimisten dan pessimisten) worden groen weergegeven, negatieve saldi (meer pessimisten dan optimisten) worden rood weergegeven. **T.o.v. vorig jaar** Het saldo van hetzelfde onderwerp in hetzelfde kwartaal een jaar eerder is tussen haakjes weergegeven. Er is gekozen voor hetzelfde kwartaal een jaar eerder, om eventuele seizoenseffecten uit te sluiten. De groene pijl naar boven of rode pijl naar beneden geeft aan of er sprake is van respectievelijk een verbetering of verslechtering. **Lijndiagram** (laatste 10 kwartalen): per onderwerp wordt de ontwikkeling in de laatste 10 kwartalen weergegeven. Hierop is geen seizoenscorrectie toegepast. De zwarte horizontale lijn is de nullijn. Het saldo in het laatste kwartaal is met een witte ruit weergegeven.

Ondernemers iets minder positief over concurrentiepositie

Iets meer ondernemers hebben hun concurrentiepositie op de Nederlandse markt zien verbeteren dan verslechteren in de afgelopen drie maanden, wel is het saldo iets minder positief dan in hetzelfde kwartaal vorig jaar. Ook ziet per saldo ruim 17 procent van de ondernemers de omzet stijgen in het tweede kwartaal ten opzichte van het eerste kwartaal, een jaar eerder was dit nog bijna 26 procent. Over de ontwikkeling van de personeelssterkte zijn ondernemers iets minder positief. Bij de winstgevendheid houden de positief en negatief gestemde ondernemers elkaar net als vorig jaar nagenoeg in evenwicht en over het economisch klimaat zijn ondernemers per saldo negatief, maar wel iets minder negatief dan vorig jaar.

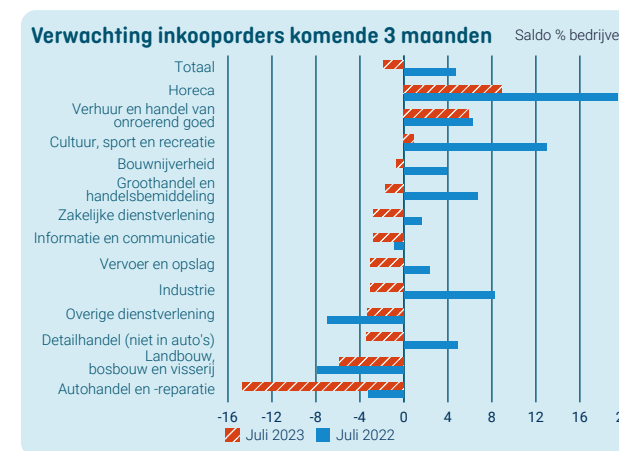
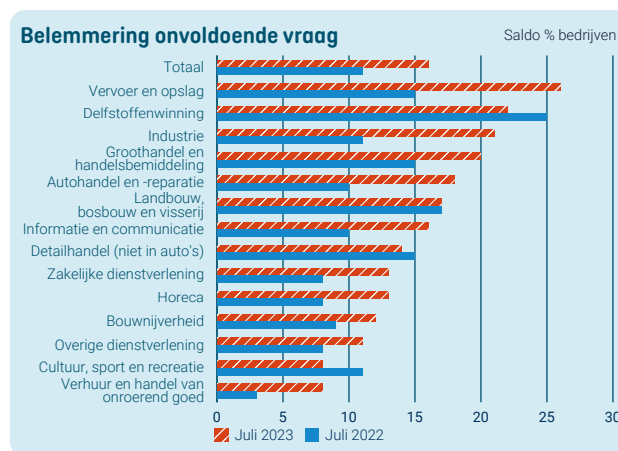
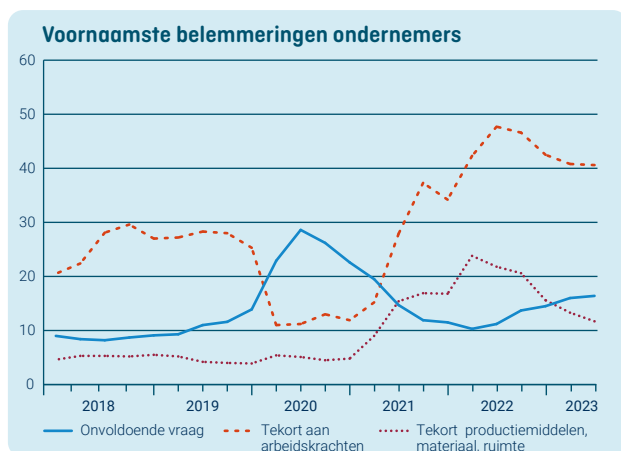
Minder vaak stijging verkoopprijzen verwacht

Per saldo verwacht ruim 10 procent van de ondernemers dat de verkoopprijzen en/of tarieven zullen stijgen in de komende drie maanden. Dit is fors lager dan vorig jaar, toen per saldo bijna 37 procent van de ondernemers een stijging verwachtte. Over het economisch klimaat in de komende drie maanden zijn ondernemers pessimistisch. Wel daalde dit pessimisme ten opzichte van het derde kwartaal van 2022.

Verwachte bedrijfsvoering minder positief

Bij twee van de drie indicatoren over de bedrijfsvoering zijn de ondernemers per saldo nog positief gestemd in vergelijking met het derde kwartaal van vorig jaar, wel daalde het optimisme. Per saldo verwacht bijna 9 procent van de ondernemers hun personeelsbestand uit te breiden in het derde kwartaal, vorig jaar was dit ruim 16 procent. Ook verwacht per saldo bijna 1 procent van de ondernemers dit jaar meer te investeren dan in voorgaand jaar, terwijl dit vorig jaar nog ruim 7 procent was. Een kleine meerderheid van de ondernemers verwacht daarnaast dat de waarde van de te plaatsen orders in de komende drie maanden zal afnemen. In het derde kwartaal van 2022 werd hiervoor een toename verwacht.

Uitgelicht Belemmeringen en verwachtingen inkooporders

Belangrijkste belemmeringen bij ondernemers

Van de twee belangrijkste belemmeringen die de afgelopen jaren de boventoon voerden blijft het tekort aan arbeidskrachten nog steeds bij een groot deel van de bedrijven (bijna 41 procent) aan de orde. Het aandeel bedrijven dat wordt belemmerd door een tekort aan productiemiddelen, materiaal en ruimte neemt snel af, van 24 procent in juli 2022 tot 12 procent aan het begin van het derde kwartaal. Onvoldoende vraag als belangrijkste belemmering is daar met ruim 16 procent van de bedrijven nu bovenuit gestegen.

Onvoldoende vraag vaker genoemd als belangrijkste belemmering

Aan het begin van het derde kwartaal neemt onvoldoende vraag voor het vijfde kwartaal op rij toe als belangrijkste belemmering in de bedrijfsvoering; van ruim 10 in april

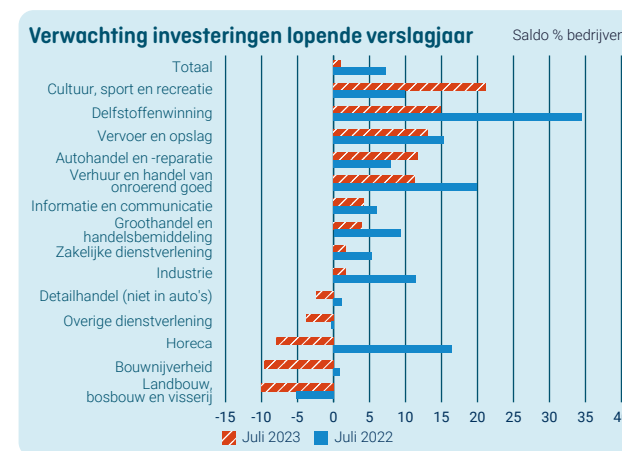
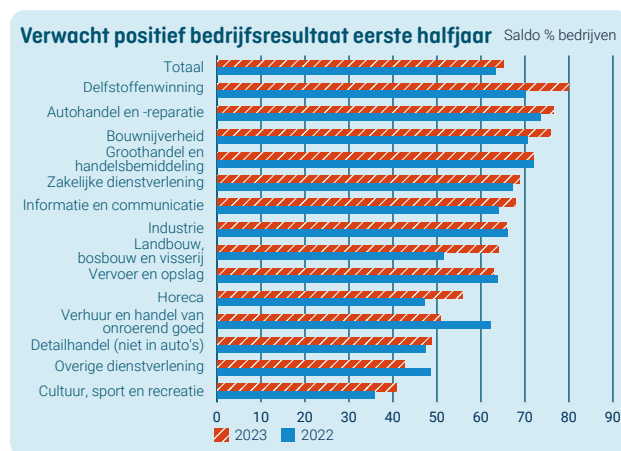
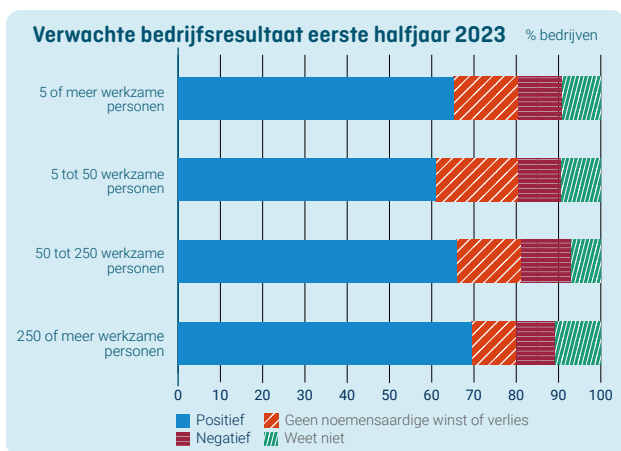
2022 naar ruim 16 procent. Met percentages tussen de 20 en 25 procent noemen ondernemers in de bedrijfstakken vervoer en opslag, de delfstoffenwinning en de industrie deze belemmering het vaakst. Ten opzichte van vorig jaar is onvoldoende vraag als belangrijkste belemmering het meest toegenomen bij de bedrijfstakken vervoer en opslag en industrie. In de bedrijfstak verhuur en handel van onroerend goed is deze belemmering het minst vaak genoemd, maar nam het percentage wel toe van ruim 3 naar bijna 8 procent. De delfstoffenwinning, detailhandel en de bedrijfstak cultuur, sport en recreatie zijn de enige bedrijfstakken waarbij onvoldoende vraag in mindere mate als belangrijkste belemmering genoemd is dan een jaar eerder.

Verwachtingen over inkooporders verslechterd en negatief

Aan het begin van het derde kwartaal van 2023 verwacht per saldo bijna 2 procent van de ondernemers minder

orders (in waarde) te plaatsen bij leveranciers in de komende drie maanden. Een jaar geleden voorzag per saldo bijna 5 procent nog een stijging. Het is voor het eerst sinds begin 2021 dat ondernemers negatief gestemd zijn over de verwachte inkooporders. Ook binnen de meeste bedrijfstakken zijn ondernemers negatiever of minder positief over de verwachte inkooporders dan een jaar geleden. De verwachtingen zijn het sterkst gedaald binnen de cultuur, sport en recreatie, de industrie en de autohandel en -reparatie. Bij laatstgenoemde bedrijfstak zijn ondernemers het meest negatief van alle bedrijfstakken; per saldo verwacht bijna 15 procent een daling van de inkooporders. Ondernemers in de horeca zijn ook minder positief dan een jaar geleden, maar wel nog het meest optimistisch van alle bedrijfstakken; per saldo verwacht bijna 9 procent een stijging van de inkooporders.

Uitgelicht Winstgevendheid eerste halfjaar en investeringsverwachtingen 2023

Bedrijfsresultaat eerste halfjaar 2023

Bijna twee derde (iets meer dan 65 procent) van de ondernemers geeft aan het eerste halfjaar van 2023 te hebben afgesloten met een positief bedrijfsresultaat. Iets meer dan 10 procent geeft aan verlies te hebben gemaakt en ongeveer 15 procent maakte geen noemenswaardige winst of verlies. Het percentage winstgevendende bedrijven neemt toe met de bedrijfsgrootte. Van de bedrijven met 5 tot 50 werkzame personen is 61 procent winstgevend het afgelopen halfjaar. Bij de bedrijven met 250 of meer werkzame personen is dit ruim 69 procent.

Ondernemers in 2023 iets positiever over bedrijfsresultaat dan in 2022

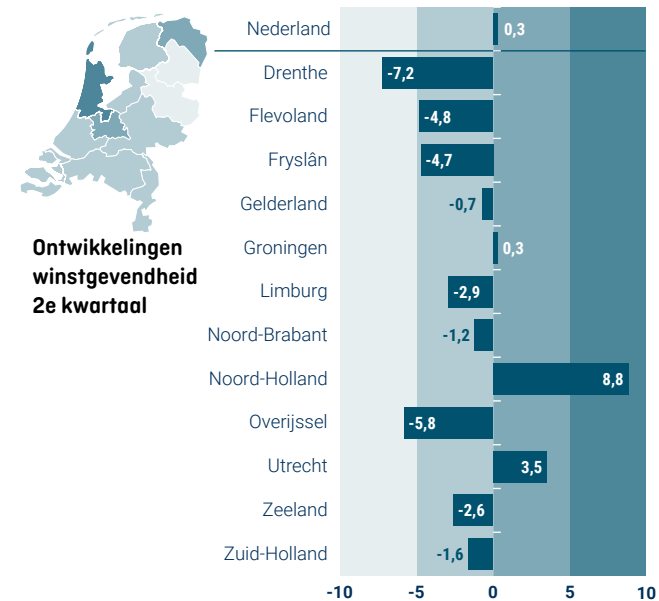
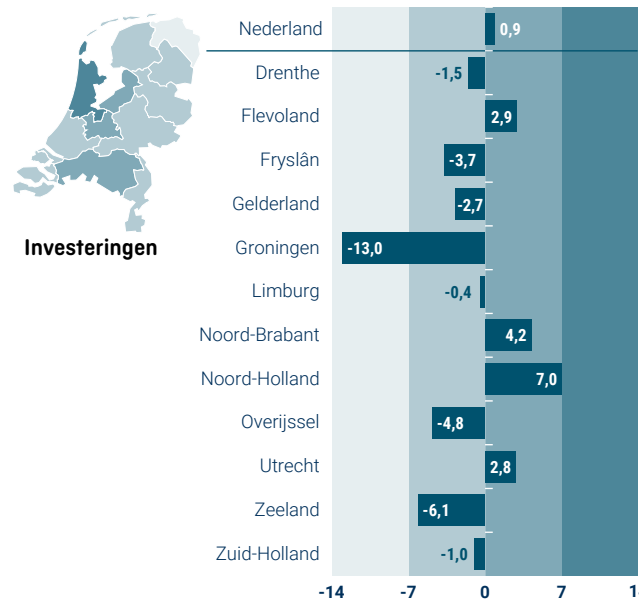
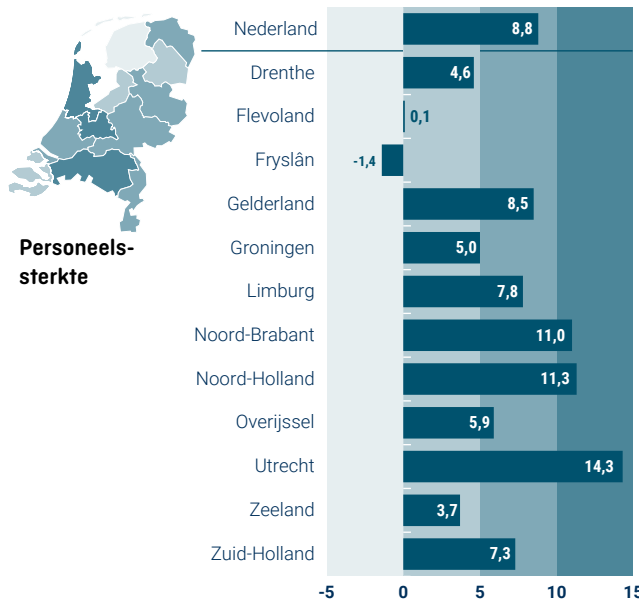
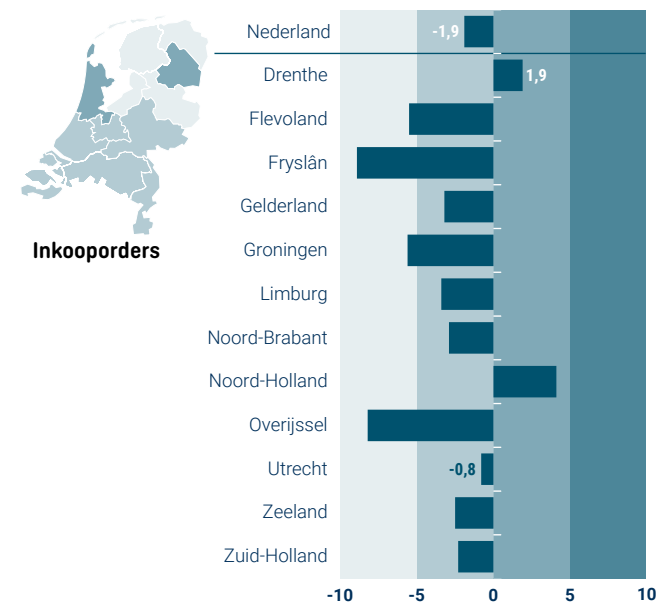
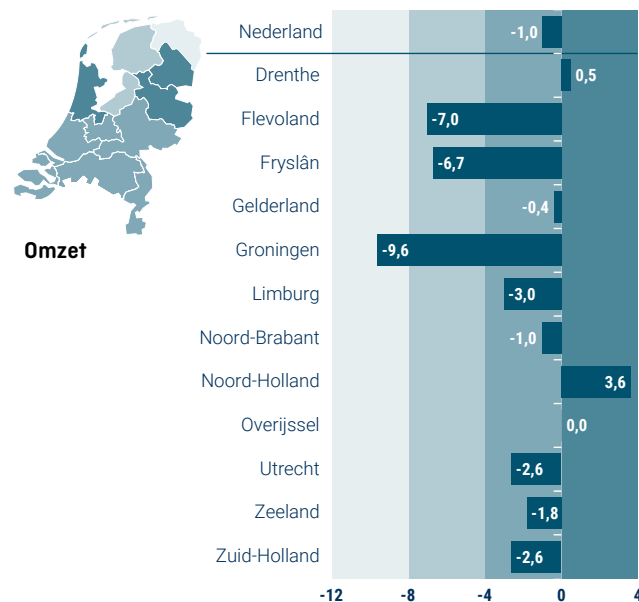
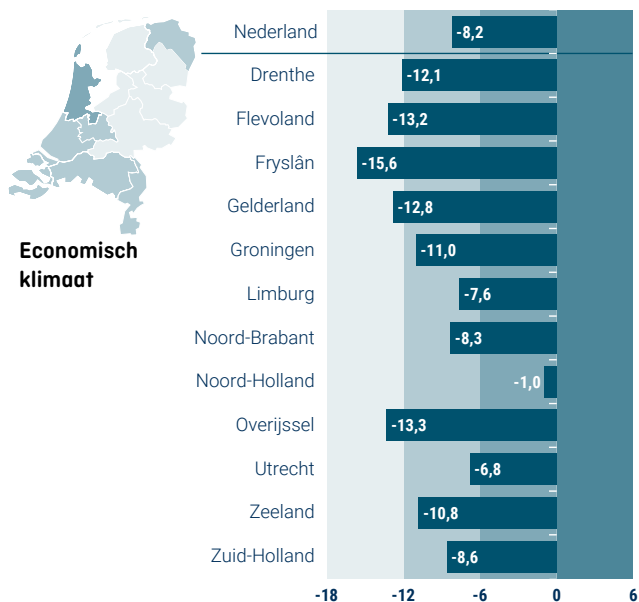
Het oordeel van het bedrijfsleven over de bedrijfsresultaten in het eerste halfjaar van 2023 is vergeleken met dezelfde periode in 2022 licht verbeterd. Vorig jaar noteerde iets

meer dan 63 procent van de ondernemers een positief bedrijfsresultaat, dit jaar is dat iets meer dan 65 procent. In de onderliggende bedrijfstakken zijn grotere verschillen te zien. Met name in de landbouw, bosbouw en visserij, de delfstoffenwinning en de horeca geven een stuk meer ondernemers aan een winstgevend eerste halfjaar achter de rug te hebben. In de verhuur en handel van onroerend goed daalde het aandeel bedrijven dat winstgevend was juist. Vorig jaar was dat nog iets meer dan 62 procent, dit jaar nog maar bijna 51 procent. Ruim 9 procent geeft daar nu aan verlies te hebben gemaakt over het eerste halfjaar, over dezelfde periode vorig jaar gaf slechts iets meer dan 1 procent dit aan. Ondernemers in de delfstoffenwinning, de autohandel en -reparatie en de bouwnijverheid geven het vaakst aan een winstgevend halfjaar achter de rug te hebben. Bedrijven in de cultuur, sport en recreatie, de overige dienstverlening en de detailhandel geven dit het minst vaak aan.

Investeringsverwachtingen voor 2023 minder positief

Aan het begin van het derde kwartaal van 2023 verwacht per saldo bijna 1 procent van de ondernemers een toename van de investeringen voor het lopende jaar. Een jaar eerder verwachtte per saldo nog iets meer dan 7 procent van de ondernemers een investeringstoename. De stemming over de investeringsverwachtingen is sinds begin 2021 niet meer zo laag geweest. Binnen de meeste bedrijfstakken verwachten de ondernemers nog wel een toename van de investeringen. Wel lopen de verwachtingen per bedrijfstak sterk uiteen en zijn de verwachtingen bijna overal gedaald vergeleken met een jaar geleden. De daling was het sterkst bij horecaondernemers.

Verwachte ontwikkelingen bedrijfsleven per provincie

Ondernemers in Noord-Holland meest positief gestemd

De resultaten van de conjunctuurenquête laten verschillen zien tussen de provincies. Bij de zes indicatoren die hier worden belicht zijn ondernemers uit Noord-Holland, net als vorig kwartaal, het meest positief gestemd over de vooruitzichten voor het derde kwartaal van dit jaar en zijn de ondernemers uit Friesland het meest negatief. Vooral over het economisch klimaat, de inkooporders en de personeelssterkte zijn de ondernemers uit Friesland pessimistisch.

Ondernemers in alle provincies negatief over economisch klimaat

In alle provincies zijn de verwachtingen van ondernemers over het economisch klimaat negatief. In Friesland zijn de ondernemers met een saldo van bijna -16 procent het meest negatief over het economisch klimaat. Van de ondernemers in Noord-Holland verwacht per saldo 1 procent een verslechtering van het economisch klimaat in het lopende kwartaal. In geheel Nederland is het saldo ruim -8 procent, waarmee de ondernemers hierover negatiever zijn dan in het tweede kwartaal, toen het saldo ruim -3 procent bedroeg.

Omzetverwachting meest negatief in Groningen

De omzetverwachtingen zijn in negen van de twaalf provincies negatief. In Groningen zijn de ondernemers met een saldo van bijna -10 procent het meest negatief gestemd over de omzet. In Noord-Holland zijn de ondernemers met een saldo van bijna 4 procent het meest positief over de omzetverwachtingen. In Overijssel is het aantal ondernemers dat een omzetgroei verwacht gelijk aan het aantal dat een afname van de omzet verwacht. Landelijk verwacht per saldo 1 procent van de ondernemers een afname van de omzet.

Toename inkooporders verwacht in Noord-Holland

Met een saldo van ruim 4 procent zijn de ondernemers in Noord-Holland het meest positief gestemd over de verwachte inkooporders in de komende drie maanden. Dit saldo is ruimschoots hoger dan het landelijk gemiddelde van ruim -2 procent. In de provincie Friesland zijn de ondernemers het meest negatief over de verwachte inkooporders in de komende drie maanden, daar verwacht per saldo ruim 1 procent van ondernemers een afname van de te plaatsen orders in het lopende kwartaal.

In Friesland afname personeelssterkte verwacht

Landelijk gezien verwacht nagenoeg 9 procent van de ondernemers een groei in het personeelsbestand in het derde kwartaal van dit jaar. In alle provincies behalve Friesland verwachten de ondernemers een uitbreiding van het personeelsbestand. Ondernemers in Utrecht zijn met een saldo van ruim 14 procent het meest positief gestemd over de uitbreiding van het personeelsbestand. In Friesland daarentegen verwacht per saldo ruim 1 procent van de ondernemers een afname van de personeelssterkte.

Afname investeringen verwacht in Groningen

Net als bij de omzetverwachtingen zijn ook over de investeringsverwachtingen de Groningse ondernemers met een saldo van -13 procent het meest negatief. In Noord-Holland is dit saldo het hoogst (+7 procent). Landelijk verwacht per saldo bijna 1 procent van de ondernemers een groei van de investeringen in 2023.

Winstgevendheid afgenomen in Drenthe

In drie van de twaalf provincies (Utrecht, Noord-Holland en Groningen) is de winstgevendheid in het afgelopen kwartaal per saldo verbeterd. In de overige provincies is het aantal ondernemers dat een afname van de winstgevendheid rapporteert, groter dan het aantal dat een toename aangeeft. Het meest negatief hierover zijn de ondernemers in Drenthe, waar het saldo voor winstgevendheid uitkwam op ruim -7 procent.

Kerntabel

Ondernemersvertrouwen en Conjunctuurenquête Nederland

Ondernemersvertrouwen			
	2023 1e kwartaal	2023 2e kwartaal	2023 3e kwartaal
Totaal bedrijfsleven	-13,2	-8,1	-8,3
Landbouw, bosbouw en visserij	-24,8	-12,7	-13,1
Delfstoffenwinning	-14,0	-11,0	-7,8
Industrie	-8,3	-5,2	-7,3
Bouwnijverheid	-27,9	-32,3	-24,5
Autohandel en -reparatie	-11,8	-0,9	-10,0
Groothandel	-9,7	-0,7	-7,4
Detailhandel	-24,3	-8,1	-6,0
Vervoer en opslag	-4,1	-6,1	-2,1
Horeca	-19,5	-7,7	-10,8
Informatie en communicatie	-5,2	1,3	2,0
Verhuur en handel onroerend goed	-22,8	-20,7	-13,3
Zakelijke dienstverlening	-4,1	-0,5	-3,9
Cultuur, sport en recreatie	-15,6	0,2	0,5
Overige dienstverlening	-14,9	-4,4	-10,4

Verwachtingen voor het derde kwartaal <small>niet seizoensgecorrigeerde saldo percentage bedrijven</small>			
	Omzet	Personeel	Economisch klimaat
Totaal bedrijfsleven	-1,0	8,8	-8,2
Landbouw, bosbouw en visserij	-11,2	0,6	-12,7
Delfstoffenwinning	26,1	9,9	-4,5
Industrie	0,4	7,5	-7,6
Bouwnijverheid	7,3	6,5	-27,4
Autohandel en -reparatie	-16,9	4,9	-12,8
Groothandel	4,0	12,3	-4,3
Detailhandel	-8,1	2,6	-7,8
Vervoer en opslag	-10,1	8,1	0,6
Horeca	0,4	6,1	-7,4
Informatie en communicatie	3,0	14,3	-3,7
Verhuur en handel onroerend goed	10,0	17,4	-10,3
Zakelijke dienstverlening	-3,9	13,4	-1,6
Cultuur, sport en recreatie	6,3	11,0	0,7
Overige dienstverlening	-6,6	3,8	-9,4

Colofon

Uitgave

Augustus 2023

Dit rapport verschijnt ieder kwartaal op ondernemersplein.kvk.nl/coen.

Wilt u meer informatie?

Neem dan contact op met één van de COEN-partnerorganisaties:

www.cbs.nl

088 570 70 70 - info@cbs.nl

www.kvk.nl

088 585 15 85 - kennisdesk@kvk.nl

www.eib.nl

020 205 16 00 - eib@eib.nl

www.mkb.nl

www.vno-ncw.nl

070 349 03 49 - buiting@vnoncw-mkb.nl

Ondernemersplein
Eén antwoord van de overheid

KVK

eib
Eenheid in
Bouw

MKB
Nederland

VNO NCW

Meer informatie?

Kijk op Statline. Hier treft u alle data uit deze uitgave aan conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten.

[Ondernemersvertrouwen naar bedrijfstak](#)

[Ondernemersvertrouwen naar provincie](#)

[Conjunctuurenquête naar bedrijfstak](#)

[Conjunctuurenquête naar regio \(landsdeel/provincie/COROP\)](#)

[Conjunctuurenquête naar bedrijfsgrootte](#)

Deze uitgave is te downloaden op:
ondernemersplein.kvk.nl/coen

